

Szipőcs Krisztina

Az arany büze

Berhidi Mária és Lovas Ilona installációja

Fészek Galéria, Budapest

2000. március 16–április 7.

A romániai Nagybánya közelében található bányaiipari ülepítő tó gátjának átszakadása következtében január 31-től három napon át 100.000 köbméternyi ciánt és nehézfém-ionokat tartalmazó szennyvíz zúdult a szabadba, majd a folyókon levonulva két hét leforgása alatt Közép-Európa eddigi legnagyobb környezeti katasztrófáját okozta.

A szennyvíz, melynek ciántartalma romániai jelentések szerint 800-szorosan haladta meg a határértéket, négy folyó – a Lápos, a Szamos, a Tisza és a Duna – élővilágát, és öt ország – Románia, Ukrajna, Magyarország, Jugoszlávia és Bulgária – területét érintette.

Román sajtójelentések szerint a szennyezésben vétkes Aurul ausztrál-román bányaiipari vállalat hét év alatt 50.000 uncia aranyat és 250.000 uncia ezüstöt nyert ki a világ fejlettebb régióiban már nem használt ciános technológiával a térség meddőhányóiból. A február 16-án érvényes világpiaci árakon a kinyert nemesfémek értéke 4,25 milliárd forint volt. A vállalat ausztrál igazgatója a tározó gátjának átszakadása előtt két nappal lemondott anélkül, hogy távozásának okát közölte volna.

A szennyeződés romániai folyókba történő beömlése után a szemtanúk azonnali halpusztulásról számoltak be. A határon a Szamosból vett vízmintában alig találtak életben maradt mikroorganizmust. A Közép-Tisza élővilágának 70-80 százaléka elpusztult. A nagyobb testű halak sem maradtak sokáig életben: a ciánszennyeződés Közép-Európa történetének legnagyobb mértékű halpusztulását okozta, mely az összes halfajt és a teljes ökoszisztémát fenyegette. A Tiszában 62 halfaj (közülük 20 védett) él, vagy talán ezek egy része csak élt, melyek mindegyikét érintette a szennyeződés.

A vadakat és más szárazföldi állatokat kevésbé érintette a mérgezés, mert általában nem ittak a folyóból, megérezve a cián szagát: a szennyezett víznek érezhető keserűmandula szaga volt.

Berhidi Mária – Lovas Ilona

Installáció, 2000, Fészek Galéria • fotó: Rosta József

Az élővilág nagymérvű pusztulása kezdetben nem volt jól észlelhető a folyókat borító jégpáncél miatt. A tömeges halpusztulás először Tokajnál vált nyilvánvalóvá, ahol két uszályt és egy kirakóhajót állítottak munkába három napra a folyón sodródó nagymennyiségű tetem eltávolítására. A partok mentén, a gallyak közé akadt halakat csónakról gyűjtötték össze és szállították megsemmisítésre. A tiszalöki vízlépcső turbináinak karbantartó leállításakor 40 tonnányi haltetemet találtak az üzemeltetők a turbina előtti szűrőkön. Csongrád megyében három helyen létesítettek műszaki zárat a Tiszán: uszályokkal zárták el a víz felszínét, hogy a haltetemetek kiemeljék. Az áradó Körös torkolatánál arra figyeltek fel a szakemberek, hogy a Tiszából bódult halak menekülnek a Körös tiszta vizébe, árral szemben úszva.

A Tisza-tóról és a vele szomszédos folyószakaszokról összesen 83 tonnányi döglött halat takarítottak el. Haltetemek jelezték a Szamos, a Tisza, a Duna mentén több száz kilométer hosszúságban a szennyeződés útját. Debrecenben az erre kijelölt Állatifehérje Takarmányokat Előállító Rt. telephelyén 25 tonna, a tiszai cianid-szennyeződésben elpusztult haltetemet vermelték el eddig. Szigorú szabályok szerint, duplafalú fóliával bélelt, mély gödörben földelik el a halakat.

(Magyar Távirati Iroda, <http://www.mti.hu>)

A halábrázolások, a víz általános érvényű jelképei az első keresztények számára a vízzel való keresztes emlékeztető jellé váltak. Jézus halászok közül választotta első tanítványait, és „emberek halászaivá” tette őket, ebben az értelemben a megkeresztelt híveket halhoz lehetett hasonlítani. A hal magát Krisztust is jelentheti: a görög hal (ikthüsz) szót Jézus nevének kezdőbetűiből alkotott titkos rövidítésnek értelmezték.

A folyó, a víz szinte minden kultúrában az életet jelenti, a keresztény szimbolikában a keresztség, a megtisztulás, a megújulás jelképe. Az élet vizének folyójából, a paradicsomi folyóból ivó állatok a keresztségben részesült lélek felüldülését jelentik.

(A keresztény művészet lexikona, Corvina Kiadó, Budapest, 1986)

A februári csendes apokalipszisben olyan tisztasággal állt előtűnk a példázat, hogy szinte vakított: az aranyért elkövetett bűn, a megmérgezett folyó, az ártatlanok pusztulása, majd eltemetése. Ötvenezer uncia arany, és a hegyekben álló haltetemek büze.

Mit mondhatnánk?

„Istentelen frigy van közötted, Ész és rossz akarat!” Cinikus nyilatkozatok, a felelősség elhárítása. A halászok a véres, döglött áldozatokat vasvillára szűrve dobják a konténerekbe. Sírva mutatják a legszebb halakat. *„Az ember fáj a földnek... Az emberfaj sárkányfog-
vetemény: Nincsen remény! Nincsen remény!”*¹

Mit mondhatnánk?

Lovas Ilona és Berhidi Mária kiállításukon megtették helyettünk, amit oly sokan elmulasztottunk: felmutatták a példázatot, és egyben meggyászolták a halottakat. Mi egyebet tehettek volna? És melyikünk tett bármit is?

A Fészek Galéria terébe lépve átható halszag csapja meg orrunkat. A terem hátsó felében három hatalmas, négyzetes fémtartály áll egymás mellett, velük szemben üres kőpad. A terem két szélén szabályos, sötétlő üregek: a padlóból kiemelt szellőzőrácsok alatt, melyeket most kereszt alakban forrasztott fémrács helyettesít, halak ezüstös teteme csillog. A halbőrök szépen elrendezve, kikészítve simulnak az üreg aljára. Közelebb lépve belelátunk a három nagy tartály belsejébe is: a fémedény szélén átvetett hosszú kőhasábokra akasztva üres „háló”: kör alakú formával lyuggatott, füles fémkosár függ. Minden anyag, forma steril, esztétikus, szimmetrikus – a négyzetes fémtartályok, az egyszerű kőpad, a rudak, a „háló” –, ám nincs menekvés: a tiszta, világos térben mindenhová elkísér padló alól szivárgó halbűz. A három tartály és a velük szemben álló üres kőpad egyszerű képletét a föld szintje alá süllyesztett haltetemek, a romlás sötét üregekből szivárgó, természetes kipárolgása zavarja meg. Az installáció a halott folyó emlékére épített síremlékké válik – a kiürült tartályok úgy sorakoznak egymás mellett, mint a fémmel bélelt szarkofágok, szemben velük temetői kispad, ahová leülhetünk meditálni a hiányról, az ürességről, a halálról; miközben a be nem temetett sírokban memento moriként hevernek a bűdös tetemek.

Berhidi Mária – Lovas Ilona

Installáció, 2000, Fészek Galéria • fotók: Rosta József

Lovas Ilona korábbi stációit kitűnő tanulmányok elemezik, részletesen kifejtve az általa használt anyagok, formák, illetve egyes installációinak szimbolikáját, „kvázi-szakraális és személyes” jelentésüket.² Ebben a közös spirituális teret létrehozó műben a Lovas Ilonára jellemző gondolkodásmód, anyaghasználat simul össze szétválaszthatatlanul Berhidi Mária jellegzetes szobrászati konstrukcióival. Kőnyesedékből ácsolt padja kiegyensúlyozottságával, pontos arányaival, a megmunkált és érintetlenül hagyott, romlékonynak tűnő felületek kombinálásával, a felület jelzésszerű díszítésével (a fémedények stancait ismétlő kerek, ostyaméretű lyukakkal) absztrakt szoborként, önmagában is értelmezhető, élvezhető, miközben használati tárgyként is funkcionál; csakúgy, mint a három hosszú kóhasáb, melyeknek a fémfül alatti felületét Berhidi úgy munkálta meg, mintha a hosszú használatban, a teli kosarak terhe alatt koptak volna meg.

Lovas Ilona és Berhidi Mária kísérletet tett etika és esztétika összekapcsolására, jelentőséget és felelősséget adva egy kiállításnak, a művészetnek. Zavarbaejtően nyíltan, talán naívan beszéltek arról, hogy a történektől nem lehet eltekinteni, nincs más választásuk, nincs fontosabb teendőjük, mint hogy anakronisztikus módon, közvetlenül reagáljanak a tragédiára. Az események azonban – a bibliai történetekhez hasonlóan – önmagukban is példázattá formálódtak, pontos szereposztással, jelképekkel, kristálytisza üzenettel, általános, metafizikus érvényű tanulsággal. Lovas és Berhidi a szimbolikus jelentésű elemeket találta meg és emelte ki installációjában – melyet mi, létbe vetettek és halálra ítélték mintha szándékosan nem akarnánk megérteni.

¹ Vörösmarty Mihály: Az emberek (1846)

² „Lovas Ilona alkotásaiban a hit folyamatos megújításának kérdéseivel foglalkozik, de mint Weil, ő sem olyan elbizakodott, hogy közvetlenül Istenről, létének bizonygatásáról, vagy a hozzá vezető útról beszéljen. Inkább a hit kereséséről szól, a weili úr előkészítéséhez segítő meditációs objektumot készít önmaga és a mi számunkra. Így egy olyan geometriában, fényben és lgében megtestesülő ürességfogalomig jut el, amely túl van a pusztán hiányon, a kétségek legsötétebb erdején: a kétségben benne ragyog a Hit, a keresésben ott rejtőzik a rátalálás.” in: Sturcz János: Úr-Isten. Lovas Ilona installációja. in: Vízpróba, Óbudai Társaskör, Budapest, 1995, 73-74. o. illetve: Sturcz János: Csend. Stáció 32. Lovas Ilona legújabb alkotása. pp. 11-15., in: Lovas Ilona. Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 1997

Berhidi Mária – Lovas Ilona
 Installáció, 2000, Fészek Galéria
 fotó: Rosta József